

De Blauwe Agenda van de Utrechtse Heuvelrug

Naar een robuust en toekomstbestendig watersysteem

Plan van aanpak. Definitief 22 april 2020

Onze Blauwe Agenda

Water van de Heuvelrug

De Utrechtse Heuvelrug is een rijke bron van een grote hoeveelheid, helder en schoon water. Regen infiltreert in de zandige bodems bovenop de Heuvelrug en komt in de lagergelegen flanken als kwel weer naar boven. Het water van de Heuvelrug dient vele functies. Al in de 17e eeuw werd het water gebruikt voor het vullen van de vijvers en grachten van buitenplaatsen en landgoederen. In de vennen, poelen en natte graslanden vormt kwel een onmisbare bron voor zeldzame planten, amfibieën en insecten. De Heuvelrug levert jaarlijks miljarden liters drinkwater van de hoogste kwaliteit. En water speelt een belangrijke rol voor de landbouw op de Heuvelrugflanken.

Groeïende opgaven voor het watersysteem

Richting de toekomst zijn er verschillende uitdagingen voor het watersysteem van de Heuvelrug. Door de droogte van 2018 en 2019 staan de bossen en heideterreinen onder druk. Vennen en poelen vallen droog, waardoor zeldzame soorten verdwijnen. Verdroogde grondwaterafhankelijke natuurgebieden aan de flanken van de Heuvelrug zijn lastig te herstellen door de versnippering van natuur en landbouw met elk hun eigen waterpeilen. Landbouwgebieden worstelen met de juiste balans tussen niet te droog en niet te nat. Om de groeiende vraag van drinkwater op te kunnen vangen moeten winningen verantwoord uitgebreid worden. Tegelijkertijd denken wij dat er is te winnen op het gebied van waterbesparing door gebruikers. Bij zware buien leidt afstromend regenwater op de steile delen van de Heuvelrug tot wateroverlast in de woonkernen aan de voet. Verharding van tuinen, uitspoeling van mest- en bestrijdingsmiddelen en microplastics en medicijnresten in de waterketen maken de lijst aan wateruitdagingen compleet. En blijvende aandacht vraagt het ‘matchen’ van de wateruitdagingen met de andere waarden en behoeften van het gebied en de gebruikers.

Naar een robuust watersysteem

De gebiedspartners van de Heuvelrug vinden het van belang om samen te werken voor een robuust en toekomstbestendig watersysteem. Een watersysteem waarin alle waterfuncties een duurzame plek vinden. Een systeem waarmee de biodiversiteit toeneemt, drinkwater zeker is en verantwoord wordt gebruikt. Waar landbouw klimaatbestendig is, kelders droog blijven en de waterketen schoon is. Op initiatief van Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug is door de gebiedspartijen (zoals waterschappen, Vitens, terreinbeheerders, gemeenten en provincie) een eigen Blauwe Agenda ontwikkeld. Een gebiedsinitiatief om dit robuuste en toekomstbestendige watersysteem gezamenlijk te versterken. Dit doen we door het ontwikkelen van een lange termijnvisie, het uitvoeren van watersysteemonderzoek en het vergroten van bewustwording. We starten direct met het opstellen van een visie, kennisontwikkeling, bewustwording en het uitvoeren van lokale projecten (2020-2021) en ontwikkelen maatregelen die op de langere termijn (2022-2027) bijdragen aan de volgende vier doelen:

1. water langer vasthouden

We zorgen dat regenwater langer in het watersysteem wordt vastgehouden en ingezet kan worden bij droogte. Door water de ruimte te geven en te voorkomen dat water versneld wordt afgevoerd naar de omliggende rivieren.

2. meer water infiltreren

We zorgen dat meer regenwater de grond in kan zakken en de grondwatervoorraad kan aanvullen. Door verharding te verwijderen, water om te leiden en het vergroten van infiltratie bovenop de Heuvelrug.

3. schoner water

We zorgen dat het watersysteem schoner

4. integrale wateroplossingen

We bekijken de wateruitdagingen van het

wordt. Door oplossingen te vinden voor vervuilingen en drinkwaterbronnen en zuiverende natuurgebieden te beschermen.

gebied integraal en bedenken gezamenlijke klimaatbestendige oplossingen waar (drink)water, natuur en landbouw tegelijkertijd van profiteren. We hebben daarbij ook aandacht voor wateroverlast.

Om invulling te kunnen geven aan deze doelen werken we aan 3 Heuvelrug brede projecten (A,B, en C) en lokale projecten. Deze worden onderstaand nader toegelicht. De lokale projecten betreft deels reeds lopende projecten en deels nieuwe, nog op te starten projecten. Hiermee wordt ervaring opgedaan met mogelijke maatregelen voor een robuust systeem. Deze ervaring kan helpen bij het opstellen van de visie en draagt bij aan kennisontwikkeling.

Blauwe Agenda projecten

Heuvelrug brede projecten

Project A. Kennis: onderzoeken en delen van watersysteemkennis

Projecttrekker: provincie Utrecht

We bepalen welke kennis nodig is over het complete watersysteem en onderzoeken hoe het systeem zich gedraagt bij weersextremen. We meten de effectiviteit van maatregelen om het systeem robuuster te maken en onderzoeken de mogelijkheden voor toepassing van deze maatregelen op grotere schaal, rekening houdend met de andere functies van de Heuvelrug.

Project B. Visie: naar een robuust en toekomstbestendig watersysteem

Projecttrekker: provincie Utrecht

We ontwikkelen een visie op het watersysteem, de acute knelpunten en de midden en lange termijn doelen. We stellen een uitvoeringsparagraaf in de visie samen waarin de maatregelen, financiering en organisatie zijn opgenomen om de doelen te halen. Dit project is gekoppeld aan de provinciale omgevingsvisie en het onderliggende waterprogramma.

Project C. Bewustwording: het belang van schoon en voldoende water

Projecttrekker: NPUH

We willen dat de Blauwe Agenda breed wordt gedragen en gedeeld wordt met alle gemeenten, terreineigenaren, beheerders en gebruikers. We inventariseren welke bewustwordingsinitiatieven al lopen waar water onderdeel van is of kan worden. We streven er naar om als betrokken partijen hierin zoveel als mogelijk gezamenlijk op te trekken. Eerste ideeën zijn: stimuleren dat bewoners van de Heuvelrug hun tuinen vergroenen en afkoppelen (heuvelrugtuinen, operatie steenbreek), dat ondernemers weten hoe zij hun bedrijfsvoering en terreinen natuur- en waterinclusief kunnen maken (gastheerschapprogramma), bewust maken van bewoners en bezoekers van het water van de Heuvelrug en het belang van verantwoord drinkwatergebruik (slootjesdagen, drinkwatercampagne), kennis ter beschikking te stellen aan terreineigenaren en pachters voor een gezonde bodem en klimaatbestendig watersysteem (bodem en klimaatcursus).

Lokale projecten

Project 1. Eem: verantwoord drinkwater, natte natuur en schoner water

Projecttrekker: Vitens

Vanuit de verantwoorde uitbreiding van drinkwaterwinning wordt integraal naar het gebied gekeken en worden ontwikkelmogelijkheden onderzocht voor duurzame landbouw, natte natuur en een waterbuffer voor de Eem.

Project 3. Op Hees: ontwikkelen van vochtige hooilanden

Projecttrekker: Natuurmonumenten

We voeren grondwatermetingen uit om meer inzicht te krijgen in het watersysteem van Op Hees en ontwikkelen nieuwe natte natuur waar zeldzame planten-, insecten- en vlindersoorten van profiteren.

Project 5. Noorderpark-Ruijgenhoek: verantwoord drinkwater, natte natuur en schoner water

Projecttrekker: Vitens

We onderzoeken de vraag of de drinkwaterproductie kan worden uitgebreid zonder significant nadelige effecten op omliggende natuur en verkennen de mogelijkheden voor natuurontwikkeling, verhoging van de waterkwaliteit en recreatiemogelijkheden in het gebied.

Project 7. Amerongen: bovenstrooms water vasthouden

Projecttrekker: gemeente Utrechtse Heuvelrug

We realiseren maatregelen om regenwater bovenstrooms langer vast te houden en te infiltreren en we ontwikkelen een visie voor een klimaatbestendige inrichting van het buitengebied van Amerongen.

Project 2. Nonnenland: robuuster en beter ontsloten

Projecttrekker: Staatsbosbeheer

We maken een plan om het watersysteem van het Nonnenland en Praamgracht robuuster te maken en combineren waterherstel met verbetering van de recreatieve opgaven in en rond het gebied.

Project 4. Laagte van Pijnenburg: een waterverkenning

Projecttrekker: Waterschap Vallei & Veluwe

We maken een waterverkenning met gebiedspartijen in de Laagte van Pijnenburg. We onderzoeken of we op korte termijn water beter kunnen benutten, bijvoorbeeld bij de golfbaan en omliggende landgoederen, en ontwikkelen een waterprogramma.

Project 6. Zeist: sprengen, poelen en moerassen in de Stichtse Lustwarande

Projecttrekker: Utrechts Landschap

We onderzoeken het watersysteem van de Zeisterbossen en landgoederen. We herstellen de vijvers, en indien mogelijk de cultuurhistorische spreng, en maken ze toekomstbestendig. We leggen poelen aan voor de kamsalamander en herstellen zeldzame kwelnatuur door de ontwikkeling van natte schraalgraslanden.

Project 8. Heuvelrug-Vallei: samen effectief droogte bestrijden

Projecttrekker: UPG

We inventariseren waar prioritaire verdrogingslocaties overlappen met terreinen van landgoedeigenaren en terreinbeheerders. We werken samen aan droogtebestrijdingsplannen waarmee het watersysteem klimaatbestendiger wordt.

Raakvlakken Blauwe Agenda met andere projecten, programma's en beleid

Zonder volledig te kunnen en willen zijn is in de onderstaande tabel een overzicht gegeven van de belangrijkste projecten, programma's en beleidsontwikkelingen waarmee de Blauwe Agenda een relatie mee heeft. In de tabel is tevens geprobeerd de aard van de relatie te duiden, zodat hier gaandeweg het proces rekening mee kan worden gehouden.

Raakvlak project / programma / beleidsontwikkeling	Aard relatie
Omgevingsvisie en regionaal waterprogramma	Gebiedsgericht programma onder omgevingsvisie, passend bij de ambitie voor een robuust watersysteem. In de omgevingsvisie wordt de Blauwe Agenda genoemd als voorbeeld van een integrale gebiedsaanpak
BOVI (WSVV) en Wateragenda en waterpraatkaart voor omgevingsvisies (HDSR)	Input voor visie
Drinkwaterstrategie Vitens en Provincie Utrecht	Drinkwateraspecten
Uitvoeringsprogramma gebiedsdossiers (PU)	Maatregelen voor waterkwaliteit
Projecten verdrogingsbestrijding	Onderzoek en maatregelen in verdroogde gebieden
Samenwerkingsagenda NPUH	Kader en initiatief Blauwe Agenda
Geopark Heuvelrug (burgerinitiatief)	Watersysteem bepalende waarde in het gebied
ZON (Zoetwatervoorziening Oost Nederland)	Visie voor Heuvelrug mogelijk bruikbaar voor watervoorziening andere stuwwallen
Klimaatadaptatie (RAS)	Relatie met waterconservering en maatregelen robuust systeem
Ringpark Utrecht	Verbindend netwerk voor ruimtelijke kwaliteit, waaronder de Heuvelrug
Hart van de Heuvelrug	Gebiedsontwikkeling Zeist, Soest en Amersfoort met daarin o.a. woningbouw en ecologische verbindingen

Blauwe Agenda kostenraming

De komende twee jaar staat de Blauwe Agenda in het teken van onderzoek, visievorming, planontwikkeling en het realiseren van lokale projecten. Na twee jaar is de benodigde kennis en ervaring opgedaan om grootschaligere watersysteemprojecten uit te voeren en resultaten uit de eerdere fase op te schalen. De investeringsopgave voor de periode 2020-2021 betreft €267.190,- (exclusief BTW), waarbij onderstaande verdeling wordt voorgesteld. Daarnaast wordt binnen de projecten waar mogelijk andere financiering aangetrokken, bijvoorbeeld vanuit Sourcy, SKNL en het

Deltafonds. In 2021 worden de doelen en resultaten van de Blauwe Agenda geëvalueerd en een investeringsvoorstel ontwikkeld voor de periode 2022-2027.

- A. Kennis: EUR 50.000,-
- B. Visie: EUR 12.190,-
- C. Bewustwording: EUR 85.000,-

Opdrachten lokale projecten: EUR 120.000,-

Blauwe Agenda communicatie

De Blauwe Agenda is een gezamenlijke agenda van alle gebiedspartijen die baat hebben bij een robuust en toekomstbestendig Heuvelrug watersysteem. Door een gezamenlijke kernboodschap te formuleren en uit te dragen, vergroten we bekendheid van en draagvlak voor de agenda. We maken een communicatieplan en gaan gezamenlijk werken aan bewustwording, waarmee we alle doelgroepen, van bezoeker tot bestuurder, bewust maken van het belang van schoon en voldoende water op en rond de Heuvelrug.

Blauwe Agenda organisatie

Alle betrokken partijen investeren capaciteit, kennis en expertise. Dit maakt de Blauwe Agenda een gezamenlijke verantwoordelijkheid en een gezamenlijk succes. De Blauwe Agenda organisatie bestaat naast de projecttrekkers uit een trekker, expertpool, kerngroep en stuurgroep.

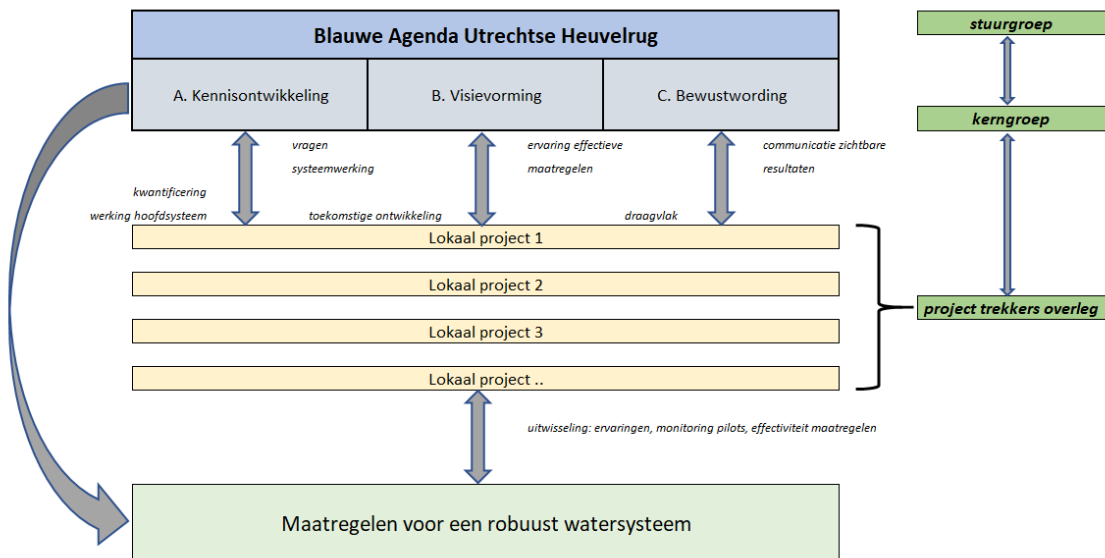
Rol	Wie	Verantwoordelijk voor
<i>Trekker initiatief</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Provincie Utrecht 	<ul style="list-style-type: none"> • voortgang boeken op doelen en projecten • voorbereiden van kern- en stuurgroepoverleggen • uitbreiden blauwe agenda netwerk • financieringsmogelijkheden zoeken
<i>Project-trekkers</i>	<ul style="list-style-type: none"> • projectleiders vanuit de betrokken organisaties 	<ul style="list-style-type: none"> • realiseren van projectresultaten • deelname projecttrekkeroverleg
<i>Expert-pool</i>	<ul style="list-style-type: none"> • specialisten vanuit de betrokken organisaties 	<ul style="list-style-type: none"> • kennis leveren voor de projecten • beoordelen en evalueren van onderzoeksresultaten en maatregelen
<i>Kerngroep</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Provincie Utrecht • WS Vallei en Veluwe • WS HDSR • Vitens • Utrechts Landschap (vanuit Oostbroek, TBO's) • Gemeente Utrechtse Heuvelrug (vanuit gemeenten) • Nationaal Park UH • UPG • LTO (gevraagd, nog niet toegezegd) 	<ul style="list-style-type: none"> • expertise inbrengen/organiseren voor visie en lange termijn projecten • bestedingen binnen vastgesteld budget • bepalen bespreekpunten stuurgroep en voorbereiden bestuurders • betrekken en informeren van partijen • bewaken integrale aanpak agenda
<i>Stuurgroep</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Provincie Utrecht • WS Vallei en Veluwe (namens 	<ul style="list-style-type: none"> • voorbereiding besluitvorming plan en bepalen noodzaak aanvullend budget

	<p>waterschappen)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vitens • Utrechts Landschap (vanuit Oostbroek, TBO's) • Gemeente Utrechtse Heuvelrug (vanuit gemeenten) • Nationaal Park UH • UPG • LTO (gevraagd, nog niet toegezegd) 	<ul style="list-style-type: none"> • samenhang andere bestuurlijke processen • mandaat en verantwoordelijkheden blauwe agenda vaststellen • strategisch sturen op de 4 doelen • richting bepalen bij tegengestelde wateropgaven • lange termijn projecten vaststellen
--	---	--

Proces

In de onderstaande afbeelding is het proces van de Blauwe Agenda op hoofdlijnen weergegeven. De lokale projecten maken gebruik van de kennis uit project A (kennisontwikkeling). Gaandeweg de uitvoering kunnen de lokale projecten desgewenst voor kennisvragen over het watersysteem bij het kennisproject terecht. Daarnaast haalt het kennisproject leerpunten op bij de lokale projecten en zorgt dat deze leerpunten breed worden gedeeld. Project B (de visie) maakt gebruik van de ervaringen die in de lokale projecten zijn opgedaan ten aanzien van de werking en haalbaarheid van maatregelen. Het project C (bewustwording) werkt aan bewustwording onder bewoners en maakt daarbij gebruik van input uit projecten A en B en de lokale projecten.

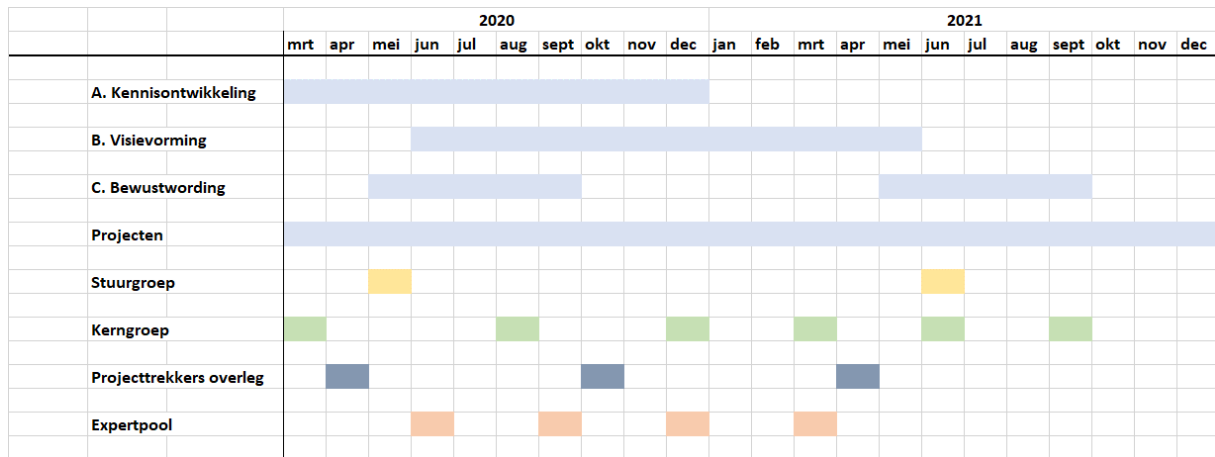
Het resultaat van de projecten A, B, C is een onderbouwd voorstel voor maatregelen voor een robuust watersysteem.

Planning

Onderstaand is de globale planning van de Blauwe Agenda opgenomen. We starten met het verzamelen van reeds beschikbare gegevens en kennis als onderdeel van het project

kennisontwikkeling. Zodra de belangrijkste kennis boven tafel is kan de visievorming starten. De bewustwording kan ook starten (bijvoorbeeld via heuvelrugtuinen), maar zal in 2021 ook zorgen voor communicatie van de resultaten van visievorming.

Ondertekening

Wij doen mee ! Met de ondertekening van dit plan van aanpak spreken onderstaande partijen hun betrokkenheid bij de Blauwe Agenda uit. Deze betrokkenheid uit zich in het desgevraagd meedenken en het waar mogelijk ondersteunen van dit initiatief. Voor de financiering is een aparte samenwerkingsovereenkomst opgesteld.